

**Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile
Röportajlar Serisi-XVII**

KİTAPSEVER PROGRAMI

İHSAN FAZLIOĞLU OKUMALARI

Önsöz Yerine,

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun "*bilgi kendine kayıtsız kalan kişileri ve toplumları affetmez*" nasihatini dikkate alarak, bilgiye ve bilginlerimize kayıtsız kalmama adına fazlioglu.blogspot.com adresinde samimi bir çalışma başlatılmıştır. Bu platform üzerinden Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun vermiş olduğu konferanslar, seminerler, dersler, katıldığı radyo ve TV programları, gazete ve dergilerdeki röportajları ve yazıları ile hocamız hakkında basına yansıyan diğer konular hakkında bilgi paylaşımı ve değerlendirmelere yer verilmesi amaçlanmaktadır.

Bu kapsamda Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu hocamızın **Semer kand TV**'de yayımlanan "*Kitapsever*" isimli programdaki söyleşisinin çözümünü istifadenize sunuyorum. Bu sayede *Semer kand TV*, *Sıtkı Çoban* ve *Musa Şen*'e katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

İhsan Fazlıoğlu, kendisine yöneltilen bir soruya derdiği yanıtta şu ifadelere yer vermiştir; "*Ben her zaman önemli sohbetleri -bunu da önemli bir sohbet olarak kabul ediyorum- şöyle bitiriyorum: Bizim medeniyetimizde üç konuda tatil câiz değildir:*

- 1. Akılda tatil olmaz. Akılda tatil oldu mu, insanlığını kaybedersin...*
- 2. İbâdetle tatil olmaz. İbâdetle tatil oldu mu kulluğunu kaybedersin...*
- 3. İlimde tatil olmaz. İlimde tatil oldu mu başka kültürlerin tahakkümü altına girersin...*

Hâsılı, bugün Türkiye'de ve İslâm dünyasında, hatta insanlık için bir şey yapacaksa, akılda, ilimde ve ibadette, tatili "tatil, durdurmak, âtl kılmak demektir" kaldırmamız gerek...."

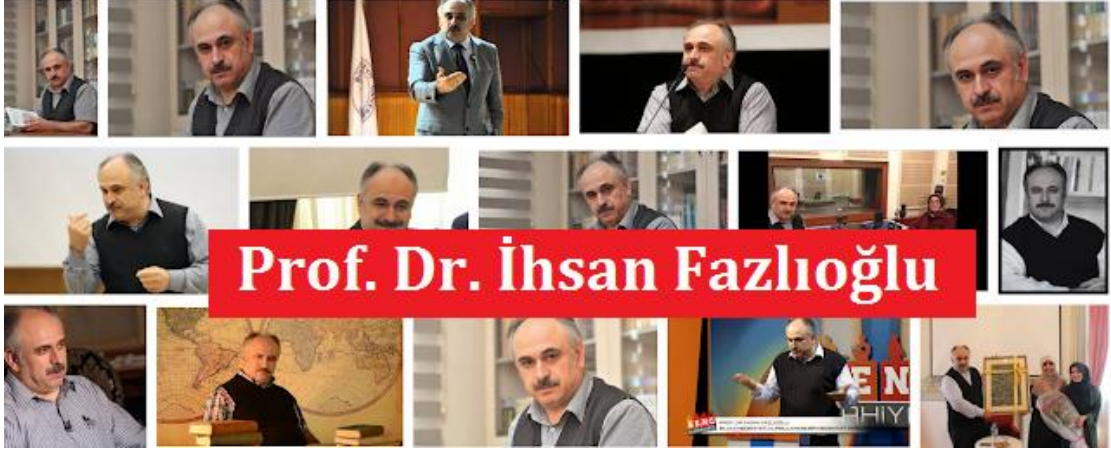
Bu değerli söyleşinin yararlı olmasını diler, hocamıza dair elinizde bulunan benzeri dokümanları tarafımızla paylaşmanızı rica ederim.

Muhammet Negiz
mnergiz@live.com

28.07.2018

PROF. DR. İHSAN FAZLIOĞLU

İhsan Fazlıoğlu, Prof. Dr., İMÜ, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü 1966 yılında Ankara’da doğdu. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü’nü bitirdi (1989). Ürdün Üniversitesi’nde (Amman) ve Arap Bilim Tarihi Enstitüsü’nde (Halep) bilim ve matematik tarihi üzerinde araştırmalar yaptı (1990-1992). Yüksek lisans çalışmasını İ.Ü. Bilim Tarihi Bölümü’nde (1993); doktorasını, İ.Ü. Felsefe Bölümü’nde tamamladı (1998).

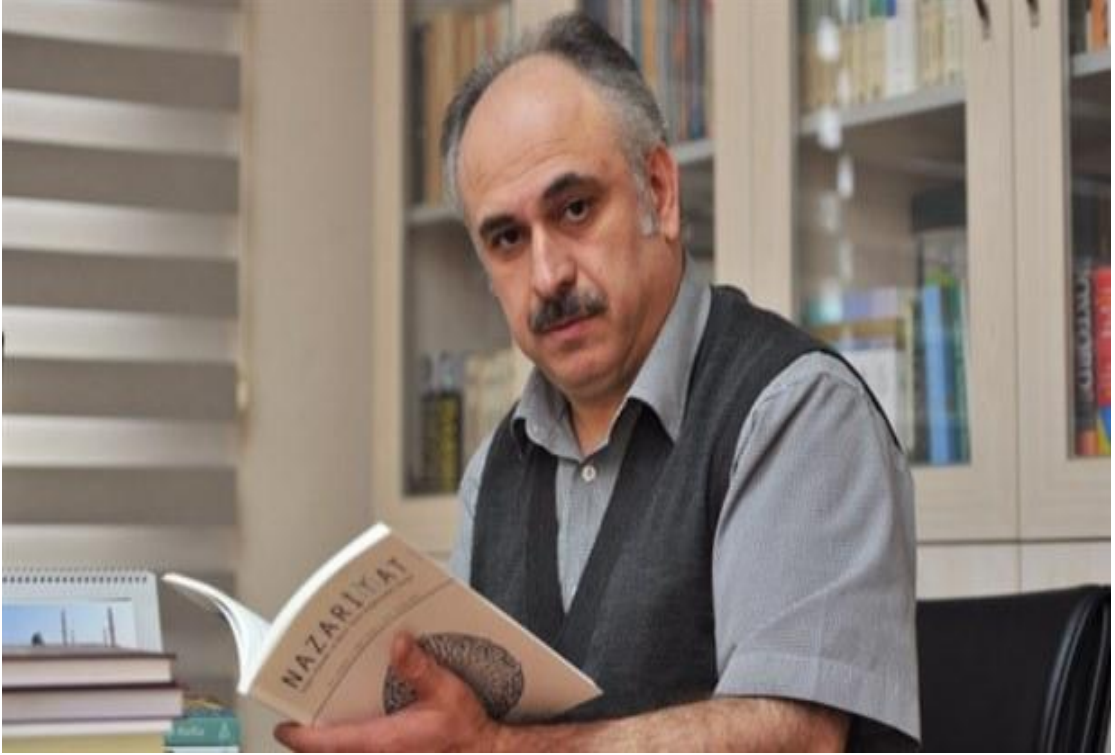
Oklahoma Üniversitesi’nde (ABD) sahasıyla ilgili araştırmalar yaptı (2001-2002). 2005 yılında doçent oldu. Mc Gill Üniversitesi, İslam Araştırmaları Enstitüsü’nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu, proje danışmanlığı yaptı ve kıdemli araştırmacı olarak çalıştı (2008-2011).

Fazlıoğlu, halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü’nde öğretim üyesidir. Fazlıoğlu, felsefe-bilim tarihi ile matematik tarihi ve felsefesi üzerine yoğunlaşmakta, özellikle bu yapıların İslam-Anadolu Selçuklu-Osmanlı-Türk medeniyet tarihi içerisindeki gelişmelerini yazma kaynaklara dayanarak incelemekte ve yayınlar yapmaktadır.

PROF. DR. İHSAN FAZLIOĞLU İLE RÖPORTAJLAR SERİSİ-XVII:

“KİTAPSEVER PROGRAMI”¹

4

Yeni bir programla, tekrar huzurlarınızdayız. Her hafta olduğu gibi, bu hafta da, bir kitapsever konuğumla, yaklaşık bir saat, sizlerle birlikte olacağız. Bu haftaki konuğum, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, Sayın İhsan Fazlıoğlu. Hoşgeldiniz hocam.²

Hoşbulduk!

¹Kitapsever Programı, Semerkand TV, 27 Şubat 2012 Pazartesi,
<http://fazlioglu.blogspot.com/2018/07/ihsan-fazlioglu-ile-kitapsever-programi-soylesi.html>

² Programın çözümünü yapan, Musa Şen'e teşekkür ederiz.

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-XVII: “Kitapsever Programı”

Nasılısınız hocam?

Teşekkür ederim. İyi akşamlar diliyorum!

Allah râzı olsun hocam. Biz de teşekkür ediyoruz. Biz, her hafta, bir konuğumuzla, kitap ekseninde bir sohbet yapıyoruz. Amacımız, izleyenlerimizin dikkatini kitaba toplamak; bunu da, Türk kültürüne hizmet vermiş hocalarımızla yapıyoruz.

İnşallah, bu hafta da, sizinle, kitap üzerine, sizin çalışmalarınız üzerine, bir sohbet gerçekleştirmeye çalışacağız. Tabii, biz sizi tanıyoruz ama izleyenlerimiz de sizi tanışın istiyoruz. Her ne kadar, konuklarımız bundan ictinâb etse de... Kısaca, bize kendinizi tanıtırsanız hocam.

İctinâbdan çok, edeb konusu tabii... 1966 doğumluyum. Trabzon, Of'luyum. Hâlihazırda, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü'nde, öğretim üyeliği yapıyorum. Daha çok, felsefe-bilim tarihi dediğimiz alanda uğraşıyorum. Özellikle bu felsefe-bilim tarihinin İslâm ve Osmanlı dönemindeki serüvenini inceliyorum.

Özellikle de, matematik bilimleri dediğimiz aritmetik, geometri, optik, mekanik gibi matematik bilimlerin nasıl geliştiğini, hangi tür eserlerin kaleme alındığını, nasıl kullanıldığını, bunları, özellikle yazma eserlere dayanarak inceliyorum. Bunlarla ilgili dersler veriyoruz, yayınlar yapıyoruz. Bir katkıda bulunmaya çalışıyoruz diyebiliriz kısaca.

Evet, yazma... Hocam, siz, özellikle yazma eserler konusunda oldukça ciddi çalışmalar yapıyorsunuz. İsterseniz biraz yazma eserlerden bahsedelim. Yani ne tür çalışmalar yapıyorsunuz?

Şimdi, her bilim insanının çalıştığı konu ile ilgili olarak nesnelere vardır. Ne bileyim, bir fizikçinin kendine ait bir nesnesi vardır, laboratuara gider, o nesnelere kullanarak çalışır. Bir astronom, gökyüzüne bakmak zorundadır; masa başında oturarak astronomi yapılmaz.

Bizim çalıştığımız alanın nesnelere de, yazma kaynaklar. Bunlar, matbû olmadığına göre... Çünkü, bizim kültürümüz, bir, yazma kültürü. O dönemde, matbaa olmadığından dolayı, insanlar, eserlerini, yazma olarak ortaya koymuşlar. Nesne alanımız bu olduğundan dolayı, ister istemez, o eserlere yöneliyoruz. Dünyanın çeşitli kütüphanelerinde, Japonya'dan tutun Amerika'ya kadar, İngiltere'den tutun Güney Afrika'ya kadar pek çok coğrafyada, yazma kütüphaneleri vardır. Daha çok, uğraştığım alan, aklı ilimler olduğundan, fen bilimleri, felsefe, kelâm, bu sahadaki yazmaları dikkate alarak çalışıyoruz.

Peki, yazmaların belirli bir yerlerde toplandığı ülkeler var mı hocam? Yani yoğunlukta olduğu...

Yoğunluk ve seyrelme olarak söyleyebiliriz. İran, Türkiye, özellikle iki ana merkezdir. Orta Asya ülkelerinde, tam olarak neler var pek bilmiyoruz ama...

Rusya da herhalde?

Rusya'da, Saint Petersburg'da vardır. Avrupa'da Paris, Berlin, Londra yazma kütüphaneleri -oradaki genel kütüphane içinde olmakla birlikte- çok önemlidir. Amerika'da, Princeton, Harvard ve benzeri üniversitelerde. Düşünün, Güney Afrika'da, 4000'e yakın yazma olan kütüphane var. Bir Osmanlı elçisi, devlet yıkıldıktan sonra, Ermeni asıllı, oraya yerleşiyor,

kütüphanesiyle birlikte. Yani hemen hemen her yerde, yazma eser bulabiliyorsunuz.

Hep bu şekilde mi gitmiş hocam? Ben hep merak ederim. İngiltere’de, Rusya’da ne işi var bizim yazma eserlerimizin?

Şimdi şöyle düşünün. Diyelim ki, ben İngiltere’ye gittim, bir sempozyuma katıldım, gelirken kitap alıp getiriyorum. 1000 yıl sonra *“artık e-book’a geçiyoruz, e-kitap’a geçiyoruz”* bu kitaplar antika olacak ve İngilizler diyecekler ki, *“Ya, İhsan Fazlıoğlu, gelip bu kitapları alıp Türkiye’ye getirmiş, orada müzede duruyor”*. Şimdi, yazma eserler bizde şöyle zannedilir. *“Yabancılar geldi, toplayıp götürdü”*. Hayır! Öyle değil! 1900’lere kadar, yazma eserler pazardaydı. Her isteyen satın alabilirdi. Bir sorun yoktu. Kullanımda... Dolayısıyla, yabancı insanlar da?

SÇ: Muhâfaza etmişler?

Gelip almışlar, takip etmişler. Hem bunun sanat tarafı var, hem ilim tarafı var. Satın almışlar, özellikle yazma eserler değerden düştükten sonra, müzelik hale geldikten sonra para eder hale geldiğinden dolayı, insanlar, büyük para vererek bunları almışlar. Yoksa burada, illâ bir art-niyet ya da Batı’lıların bu eserleri toplamak için özel bir gayret gösterdiği şeklinde düşünmemek gerek.

Tabii, yazma eserlerde şöyle bir durum da var hocam: Mesela bir eser yazılmış. Fakat bunu, filan şahıs istinsâh ediyor. İlâveler yapabiliyor; der-kenar olsun, hâşiyeler?

Tabii, matbû eser fabrikasyondur. Bir eserden 1000 tane basarsınız, 2000 tane basarsınız, hepsi aynıdır; ama yazma eserin her biri, nev’î şahsına münhasır bir eserdir. Ne açıdan? Onun zahriyesi dediğimiz kayıt türleri, onun yazıldığı şehirden başka şehirlere göç etme serüveni, okunması, temellük

kayıtları, çok çeşitli, kayıt türleri bakımından her yazma eserin kendine has bir tarihi vardır. Ne diyelim buna?: Şahs-i manevîsi vardır. Dolayısıyla, bir konuda olsa bile, mesela diyelim ki, Kadızâde-i Rûmi'nin astronomi kitabı *Şerh el-mulahhas fî ilm el-hey*'e. 530'a yakın nüshası vardır, bugün tespit edebildiğimiz. Daha da fazla olabilir. Her bir nüsha, aslında ayrı bir eser muamelesi görmek zorunda. Evet, içeriği büyük oranda aynıdır ama kültür tarihi açısından, sanat tarihi açısından, eğitim tarihi açısından her nüshanın kendine has özellikleri var.

Peki, bu çalışmaların nihaî hedefi nedir hocam?

Tabii, benim kişisel olarak nihaî hedefim var. Tüm bu çalışmaların, bir kültür ekseninde hedefi vardır. Amacımız şu: -özellikle benim amacım- Türklerin, Türk dediğimiz milletin, geriye doğru Cumhuriyet, Osmanlı, Anadolu Selçuklu, Büyük Selçuklu, Oğuzlar çizgisinin entelektüel tarihe, bilim tarihine, felsefe tarihine yaptığı katkıyı, eserler üzerinden hareket ederek tespit etmeye çalışmak ve bunun zihniyetini anlamak. Yani sadece, ne yapıldığını tespit etmek değil, aynı zamanda niçin böyle yapıldığını; hangi soruları soruyorlardı bunlar, hangi dertleri vardı, hangi kaygıları vardı, nasıl yanıtlar üretiyorlardı, bunu tespit etmek. Evet, benim amacım bu.

Şu anda var mı hocam, bu çalışmalar doğrultusunda elde ettiğiniz veriler, mesela?

Elbette. Veriler bitmez?

Bir kaç tanesinin...

Şu anda, özellikle çalıştığım konuyu mesela dikkatinize sunmak isterim. Özellikle bir yıldır, İslâm Medeniyeti'nde bilim insanların, düşünürlerin geliştirdiği matematik modeller ve bu modellerin doğayı, doğanın bilgisini elde etmekte nasıl kullanıldığı; bunun, bizim felsefe diliyle, varlık anlamı

nedir, bu nesnelere, matematik modellerin, bunların dayandığı nesnelere değeri nedir ve buna dayanarak üretilen bilginin değeri nedir? Bunlar üzerine çalışıyorum. Özellikle, astronomi biliminin verilerini kullanarak; mesela son yaptığım çalışma, Molla Hüsrev üzerine. Molla Hüsrev, biliyorsunuz, Fâtih döneminde yaşamış, Fâtih'in "*Zamanımızın Ebû Hanîfe'si*" dediği bir fakih. Ama bir astronomi kitabı da var ve bu astronomi kitabında, bugün, modern bilim felsefesinde tartışılan konulara benzer, onları andıran tartışmaları o dönemde yaptığını görüyoruz. Yani matematik model, sonuç itibarıyla, bir insanî inşâdır, bu insanî-zihnî inşânın gerçekliği, doğayı, nasıl tasvir ettiğini, nasıl temsil ettiğini, bunun bilgisini, bunun kontrolünün ne anlama geldiğini; çünkü o bilgiyi bir de kontrol etmek zorundasınız. Bunları mesela, yakın zamanda uğraştığım konular olarak sayabilirim.

Hocam, bu konuyla ilgili bir soru var; ama öncesinde başka bir soru aklıma geldi. Molla Hüsrev dediniz, fakih, astronomi biliyor, diğer ilimleri biliyor. Ama bugün, ilim, dallara, cüzlere ayrıldı. Yani, ki eskiden bir taneydi ve tüm ilimlerden bilirdilerdi bilenler.

Onun da kendine göre dereceleri var. İşte âlim var, allâme var, muhakkik var, müdekkik var, yed-i tül sahibi olmak var; hepsinin tanımları farklı. Tarihte, hemen hemen tüm bilimleri bilen insanlar var. Biz bunlara, Latince, "**doctor universalis**", "**tümeli bilen**"; işte bizde "**allâme**", "**hem naklî, hem aklî ilimleri bilen**" diyoruz. Ama uzmanlık da var, bu çok modern bir şey değil. Ancak, hangi tür ilim, bilgi türüyle uğraşırsanız uğraşınız, tüm o bilgi eğitiminden önce, size, nasıl diyelim, bugünkü tâbirle, bir düşünce yöntemi/metodolojisi veriliyor. İster tabip olun, ister başka bir şey? Mesela, bugün Amerika'da, biliyorsunuz, tıp fakültesine gitmeden önce üniversitede bir bölüm bitirmeniz gerek, herhangi bir bölüm; hukuk da böyledir. Osmanlı'da da benzerdir; Osmanlılar'da âlim olmadan tabip olamazsınız; yani önce âlim olacaksınız, sonra tabip... Bunun gibi, ister tabip olun, ister başka bir alanda uzman olun, önce bir düşünme nedir, nasıl düşünülür, kavramlar nasıl birbirine eklemlenir, kavramlar nasıl tanımlanır, önermeler nasıl

kurulur?... Çok ilginçtir, bizim geleneğimizde, hangi sahada çalışırsanız çalışın, bilmeniz zorunlu olan iki disiplin var. Biri mantık, kavramlarla uğraşır; diğeri geometri, niceliklerle uğraşır. Bugün, sorun, zannediyorum, zihinlerde, sayısal olan ile kavramsal olanın keskin bir biçimde ayrılmasıdır. Belki soracağınız soru da bununla alakalı, bilim ve ilim, klasik ve kadim ayrışması. Elbette, dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri şudur: Kavramların yaşı var, kavramların ortaya çıktığı dönemler var. Bu açıdan, **“bilim”** kavramı, çok yeni bir kavramdır. Bugünkü anladığımız bilim kavramı, 1924’e gider, daha dün... Haydi biraz daha zorlarsanız, 1837’e gider. Newton bile kendini bilim adamı olarak görmez, doğa filozofudur. **“Science”** anlamındaki bilim çok yenidir. Şimdi modern bilim ne yapar? Açıklar. Evrenimizi açıklar. Evren, nasıl çalışır? Bir tür, **“nasıl?”** sorusu üzerinden gider modern bilim. **“Nasıl, yağmur yağar?”**, **“Maddenin yapısı nasıl çalışır?”** vb.

Epistemoloji?

Yani modern bilimin epistemolojisi, büyük oranda, **“explanation”** dediğimiz “açıklama” merkezlidir. Klasik kadim bilim geleneğinde, -ki, bu sadece İslâm’la ilgili değil, Yunan’da da bu böyledir, Mezopotamya’da da böyledir, bizde de böyledir, Hint’te de böyledir, sadece açıklamazlar, aynı zamanda **“anlama”**ya çalışırlar; **“understanding”** dediğimiz İngilizce’de.

Yani, **“Onun anlamı ne?”**. Dolayısıyla, **“nasıl”** sorusu yanında, **“niçin?”** sorusu da önem kazanır. Klasik gelenekte, hem nasıl var, biz buna teknik tâbirle **“innî olan”** diyoruz, hem de niçin var, **“limmî olan”** diyoruz. Bu ikisinin birlikteliği, hakikî, gerçek bilgiyi verir. Modern gelenekte, -bunun da, tabii kendine göre gerekçeleri ve nedenleri var-, niçin sorusu, metafizik bir soru kabul edildiğinden dolayı kenarda tutulur, hiçbir zaman anlama esaslı değildir. Anlama nerededir, insan bilimlerinde, beşerî bilimlerde, tarihte, felsefede ve benzeri; hümanistik dediğimiz manevî bilimlerde? Zaten mânevî kelimesine dikkat ediniz. Nedir mânevî?: Mânâdan gelen, anlam dünyası, insanın anlam dünyasını inceleyen bilim dalları.

Klasik gelenekte, bunlar iç içeydi, bugün bunlar ayrıştı. Dediğim gibi bunların avantajları var, dezavantajları var, ama klasik gelenekte en önemli özellik, bu ikisinin birlikte olması dolayısıyla, bir âlimin, bir bilginin insan merkezli olaylara bakabilmesi. İnsanı, tırnak içine almama ya da insanı, üzerini çizerek düşünme imkânı yoktu klasik gelenekte bir bilim adamının...

Şöyle bir sıralama yapabilir miyiz acaba? Ontoloji, epistemoloji ve mantık...

Gelenekte mi?

Evet.

Mantık, geometri ve dil... Bu üçünü bilmeden hiçbir entelektüel faaliyete başlayamazsınız. Modern dönemde de bunlar önemlidir... Modern dönemde, matematik çok önemlidir; mantık özellikle 1860'lardan sonra önem kazanmıştır, bir de dil bilimleri: Semantik, semiyoloji vb. öne çıkmıştır. Ama bu birliktelik çok yenidir. Mesela, Aydınlanma döneminden I. Dünya, hatta II. Dünya Savaşı'na kadar, kuantum fiziği ortaya çıkıncaya kadar, çok dikkate alınmıyordu. Sadece matematiksel olan, sayısal olan yeterliydi. İşte niceliğin egemenliği dedikleri şey. Artık o değişti şüphesiz, kuantum fiziğiyle birlikte. Daha geniş bakıyorlar ama klasik gelenek zaten bunu böyle görüyordu...

Mantığı, biraz burada açabilir misiniz, izleyenlerimizin daha iyi anlaması için...

Mantık şudur: Şimdi, nasıl ki, biz bir dil konuşuyoruz, değil mi? Mesela, Türkçe. Türkçe dilbilgisi(gramer) var. Türkçe cümle yapısı, özne şurada olacak, yüklem burada olacak demiyor muyuz? Arapça'da "nahiv" diyoruz buna. Yani dilin kurallılığını bize anlatıyor. Bu kurallılığa göre konuştuk mu,

Türkçe konuşmuş oluyoruz. Düşünmenin de bir nahvi var; düşüncenin de bir grameri var. Mantık da, düşüncenin grameridir.

Konuşmak, kökü?

Tabii, mantık, **nutuk**'tan gelir. İç-nutuk yalnız. Şimdi, nutuk ikiye ayrılır: iç ve dış. İç-nutuğa, düşünce diyoruz; dış-nutuğa, dil diyoruz. İç nutuk olmadan yani düşünmenin kendisi olmadan dil olmaz.

Dil, düşüncenin bir tezâhürüdür. Düşüncenin başka tezâhürleri de vardır. Hat sanatı da düşüncenin bir tezâhürüdür. Müzik ve resim de düşüncenin bir tezâhürüdür. Ama dil, düşüncenin başka bir tezâhürü; tecellî de diyebilirsiniz buna, yani aklın, düşüncenin tecellîleri bunlar. Dolayısıyla mantık, düşüncenin grameri olarak görülebilir. Buna İmam-ı Gazâlî "**medâriku'l-ukûl**", aklın akletme biçimleri, idrak etme tarzları adını veriyor. Ya da "**mîyâru'l-ilm**" diyor, bilginin ölçütü, mîzânı, tartısı adını veriyor.

Öyle bir eseri var Mîyâru'l-ilm diye.

12

Mîyâr'ul-ilm var, *Mihekku'n-nazar* var... Tabii, İmam-ı Gazâlî, bu meseleyi en iyi...

Ona da birazdan geleceğiz zannediyorum...

İdrâk eden kişilerden biri. Tabii, geliriz. On saat konuşarak, çözeriz tüm meseleleri burada!

Bir soru vardı benim atladığım. Matematik bilimlerinden bahsettik. Şöyle bir çağrışım yaptım zihnimde: Bunun, mimarî eserlerimizde, Osmanlı'da yansımaları nasıldır, var mıdır?

Şimdi, genelde şöyle düşünülür. **“Biz, genelde bir vicdân medeniyetiyiz, akıl, bizde fazla işe katılmamıştır.”** Mimarî eserlerimizi de, böyle bir usta-çırak ilişkisi içinde öğrenerek yapıyoruz.

El kararı, göz kararı...

Herhangi bir niceliksel hesap yok... Bu doğru değil. Bu, yazmış olduğum *Uygulamalı Geometri Tarihine Giriş* adlı kitapta da gösteriliyor. Fatih Sultan Mehmet'e ithâf edilen bir eserdir. Tamamen pratik geometri dediğimiz; ya da pratik demeyelim, uygulamalı geometri... Yani arazî ölçümünden tutun, mimarî eserlerin nasıl yapılacağına dair... Ki, bu başlangıç aşamasında olan bir eserdir. Daha gelişmiş eserlerimiz var; mesela, Gıyâseddin Cemşid Kâşî'nin *Miftâhu'l-Hussâb* adlı eserinin dördüncü bölümü, tamamen misâha yani uygulamalı geometriyle ilgilidir; kubbe'nin nasıl yapılacağına, sayısal analizini yapıyor. Oradaki süslemelere varıncaya kadar ve bunun çeşitli formüllerini veriyor.

13

Bununla ilgili, Süleymâniye Külliyesi'nin inşâ edilmişinin 550. yıldönümü dolayısıyla, Kültür Ocağı Vakfı'nın düzenlediği bir sempozyumda bir tebliğ sunmuştum. Bir Osmanlı mimarının, Mimar Sinân'ın mesela, muhtemel matematik ve bilim arka planı nedir? Burada, Enderun'da okutulan matematik kitaplarının mütevâzı bir tespitini yaptım... Astronomi'de, nazarî geometri'de, uygulamalı geometri'de ne okutuluyordu; ya da mekanik, optik, ya da akustik'te? Bunları sadece, vicdanî olarak tespit etmiyorlar. Orada akî bir çaba var ve bunu klasik kaynaklarda buluyorsunuz. Bu, bizim yorumumuz değil. Klasik kaynaklarda, insanlar bunu bize anlatıyorlar ve bununla ilgili eserleri de yazıyorlar.

Şunu çok açıkça söyleyelim: Müslümanlar, matematik bilimleri, daha önceki medeniyetlere göre, farklı bir şekilde önemsiyorlar. Niçin? Çünkü dinî emirlerin ve nehiylerin daha dakîk ve sahîh olabilmesi için matematikten yararlanıyorlar. Mesela mîras taksimi, namaz vakitlerinin tayini. Şöyle

düşünüyor bir fakih: Cenab-ı Hakk'ın emrini ve nehyini ben matematikle daha iyi anlayabiliyorsam, bu matematik, öyle çok kurgusal bir şey değildir. Bunun, bilgi açısından önemli bir değeri vardır.

Bu, matematiğin, fikir, uygulama alanını genişletiyor ve nitekim, matematiğin doğaya, tabiata tatbikinin önünü açıyor: Daha dakîk bilgi elde etmek. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz... Mesela, bu tür karşılaştırmalar bilim tarihi açısından çok tehlikelidir, fakat bir örnek olması bakımından: Yunanlılar ve Müslüman bilginlerini yan yana koyduğumuzda, Yunanlılar, doğadaki dakîkliği çok fazla önemsemezler, yâni bir iki örnekten hareket ederek genelleme yaparlar; ama Müslüman bilginleri, Doğa'yı, Cenâb-ı Hakk'ın bir sun'u, san'at eseri olarak gördüğünden dolayı, oradaki inceliği?

Daha fazla?

Dakîkliği daha çok önemserler. Bunun için daha dakik ölçümler yaparlar. Mesela İbn Sînâ gibi, Aristoteles geleneğine mensup bir filozof bile oturup, daha dakîk ölçüm yapabilecek astronomi âleti icât edebiliyor. Bunu daha önce göremezsiniz. İbn Sînâ'yı buna iten acaba, ben Cenâb-ı Hakk'ın yaratımı olan bu Evren'deki incelikleri, - biliyorsunuz ki, eserlerin girişinde de hamdeleyi ve salveleyi bunu içerecek şekilde yaparlar-, daha iyi tespit edebilir miyim? Bunu matematik yoluyla yapmaya çalışıyorlar. İşte İbn Sînâ böyledir, Birûnî böyledir?

İbn Heysem

İbn Heysem, Gıyâseddin Cemşid Kâşî böyledir, Ali Kuşçu böyledir. Bir sürü örnek verilebilir. Buna uygun eser de yazıyorlar. Dolayısıyla, matematik, İslâm dünyasında, hem siyâsî, hem idârî, hem de dinî meşrûiyetin bir kaynağı olarak görülebilir, görülmüştür de... Bu çok önemli. Son bir örnek vereyim: İmam Serahsî'nin ünlü furû fikh kitabı Mabsût'unda mîras taksimi bölümüne bakın, ilm-i ferâiz kısmına, cebir, tamamen cebir?

İslâm tarihinde, medreselerin rolü nasıl algılanabilir?

Evet! Medreseler, sonuç itibariyle öğretim kurumları. Bir eğitim var, bir de öğretim. Biz bunu birbirinden ayırıyoruz. Eğitim, eğmek, terbiye; doğan bir insana yaşadığı kültürün normlarını, kurallarını benimsetmedir. Öğretim ise o toplumun ürettiği bilgiyi nesillere aktarmaktır. Şimdi, medreseler, -hep genelde ne denir-: Nizâmül-mülk, Alparslan, zamanında, bunları, Nizâmiye medreselerini inşâ etti. Hâlbuki onları, bir devlet politikası haline getirmiştir.

Medreseleri ilk kuranlar Karahanlılar'dır. Büyük oranda da, bunu Budizm'in yayılımına karşı geliştiriyorlar. Ama daha sonra Selçuklular, İslâm dünyasındaki duruma bakarak, medrese geleneğini merkeze alıyor. Niçin? Çünkü Selçuklular İslâm dünyasına girdiği zaman, İslâm dünyası, siyâsî olarak parçalanmış. Entelektüel olarak da parçalanmış. Önce, siyâsî birliği sağlıyorlar. Devlet fikrini, hakikî anlamıyla devlet fikrini, İslâm dünyasına Selçuklular, tabii İran tecrübesinden ve kendi kadîm deneyimlerinden yararlanarak getiriyorlar. Bu merkez-çevre anlayışına göre inşâ edilen devlet geleneğini, entelektüel hayata da uyguluyorlar.

Medreseler, bizde bir eğitim kurumu olarak, bir öğretim kurumu olarak iki şey sağlıyor: Bir, ortak bir dil inşâ ediliyor. Ne demek bu "**Nişâbur**"da okuyan bir öğrenciyle, Tokat'ta okuyan bir öğrenci üç aşağı-beş yukarı aynı dille bilgiyi tahsil ediyor. İkincisi bu ortak dil bir süre sonra ortak bir aklı yaratıyor ve insanlar artık o dilin içinde ve ortak aklın içinde iş görmeye başlıyorlar. Medreselerin İslâm medeniyetine kazandırdığı en önemli şey budur. Nitekim Selçuklular'dan itibaren bakıyorsunuz, İslâm dünyasındaki entelektüel parçalanmışlık ve tartışma gittikçe azalıyor. Çünkü tartışmaların çoğu lafzî, ortak bir dil olmamasından dolayı. Biz ona, "nizâ'-i lafz'" deriz, düşünce tarihinde; yani sözel tartışma; aslında aynı şeyi söylüyorlar, fakat

sözcükler farklı. Bu ortak dil, bunu gideriyor ve İslâm dünyasında bildiğimiz yapılar ortaya çıkıyor.

Fıkıh mezhepleri azalıyor, itikâdî mezhebler azalıyor, tartışmalar azalıyor; artık insanlar birbirleriyle iletişim kurabiliyorlar. Bir de tabii nesiller arası bilginin aktarımını olanaklı kılıyor. Yani bir yatay, bir dikey... Nesiller de artık bu eğitim süreciyle o bilgi birikimini alıyorlar. Medreselerin, bir de Türk tarihi açısından özel bir önemi var. Bunu da söylemek gerek, nedir o? Oğuzları millet yapıyor medreseler...

Evet bu çok ilginç!

Okuma-yazma bilmeyen Ertuğrul Bey, okuma-yazma bilmezdi, biliyorsunuz bu büyük kitleyi eğitiyorlar, öğretiyorlar. Bunu Nizâmü'l-mülk'ün Siyâsetname'sinde görüyoruz: Bir Oğuz komutanı, Selçuklu komutanı diyor ki: Biz bu devleti kurduk ama hep Fârisîleri çalıştırıyorsunuz, dîvânlarda, muhâbebe kalemlerinde? Nerede Oğuzlar? Bunun için bilgi gerekiyor. Oğuzlar okuma-yazma bilmeyen bir topluluk, matematikten anlamaz, diyor. O zaman, eğitim bunları, diye yanıt veriyor. Bunu, Nizâmü'l-mülk söylüyor. Bizi millet yapan eğitim-öğretim kurumlarıdır. Bize düşünmeyi, soru sormayı, fıkıh(hukûk) bilincini, dil bilincini öğreten, kurumlardır medreseler. Tabii medreselerin uzun bir tarih süreci var. Şöyle bakmamak gerek, nihâi mükemmel kurumlar; hayır, bunlar belirli bir dönem için çözüm olarak üretilmiş şeylerdir. Bir dönemin çözümleri başka bir döneme cevap vermeyebilir; ya da...

Tadil edilmesi gerekebilir.

Evet! Tadil edilmediği için, güncelleştirilmediği için sorun yaratabilir. Bu geriye doğru bütün o sistemin kötü olduğu anlamına gelmez; kaldı ki, medreseler, 1840'a kadar tam randımanlı, istim üzerine çalışmıştır. Bu Ahmed Cevdet Paşa'nın bizâtihi kendi ifadesidir. 1840'a kadar medreseler yürüyordu; ondan sonra da yürüdü, fakat koşmadı, yavaş yavaş yürüdü...

Kadîm dönemdeki ilim anlayışı ile modern dönemdeki ilim anlayışı da biraz farklı hocam; değil mi?. Çünkü modern dönemde bilimi, diyelim, teknolojik sonuçları var; insanlar doğrudan onu görebiliyorlar; ama eskinin böyle bir beklentisi var mıydı? Yoksa?

Şimdi bu eski yeni de çok ilginç bir tabirdir. Ne zaman ortaya çıktılar?

1860'lardan sonra...

1860'lara kadar bilim ya da ilim, terim önemli değil -Arapça ilim, Türkçe bilim- entelektüel bir faaliyettir... Yani Newton, ben bir âlet icad edeyim diye bilim yapmıyor. 1860'dan sonra bilim toplumsal/sosyal bir faaliyet haline dönüşüyor. O da Pasteur'ün mikrobu keşfi gibi olaylarla ilgilidir. Çünkü, Mikrobun keşfi, ölümleri azaltıyor. Özellikle kadın ölümlerini azaltıyor; çünkü klasik dönemde en çok kadın ve çocuklar ölürdü. Kadın, doğum esnasında en zayıf anı olduğundan dolayı, mikrop kapardı; büyük ölüm va'kaları var; sosyal bir felâket. Eskiden, bilgi ne idi? Tecrübe var, âletlerin kullanımı var. Tekhne, ne demek tekhne; teknolojideki "**tekhne**" Âlet kullanımı demek. Bizde de onun adı "**Fen**". Ama modern dönemde artık **tekhne** ile **logos** birleşiyor ve **teknoloji** oluyor: İlk defa bunu yapan da Edison denilen kişi; lambayı icat eden... Teknoloji fabrikası kuruyor ve ilk defa tarihte bilim adamları ile, matematikçiler ile teknik elemanları bir araya getiriyor. Ondan önce, teknik aletleri geliştiren, büyük oranda, bilim insanları değil.

Size güzel bir örnek vereyim; şimdi aklıma geldi. Dinleyicilerin de ilgisini çeker. Galileo, icat etmiyor ama teleskopu kullanıyor; ilk defa, teleskopu, Ay'a çeviriyor, bakıyor. Ay'da kraterleri görüyor ve "**Bu ilâhî bir şey değil**" diyor... Ve tespitini, İtalya'daki üniversitedeki hocalara aktarıyor; diyor ki: "**Gelin, bakın ne buldum?**" Gitmiyorlar. Niye? Biz bunu modern kaynaklarda şöyle anlatıyoruz: "**Galileo dahiydi. O üniversite hocalarının kafası çalışmıyordu, irrasyoneldiler. O rasyoneldi.**"

Hayır, tam tersi; o dönemde teleskop büyücülerin aletiydi. Üniversite profesörleri dediler ki Galileo'ya: **"Sen ne yapıyorsun? Biz rasyonel bir faaliyet yapıyoruz. Sen bunu büyücülüğe dönüştürdün. Biz büyücü değiliz. Bakamayız."** diyorlar. Çevresini nasıl ikna ediyor Galileo, biliyor musunuz? **"Teleskoplarla Osmanlı ordusunun gelişini önceden size haber vereceğim. Bunu ciddiye alın."** diyor. Onun için ben bir yazımda dedim ki, modern bilimin ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri de, **"Türk korkusu"**dur. Türkler, tarihte bilim, entelektül faaliyet yapmadı diyorlar ya!... İşte size bir örnek. Belki de en büyük?

Korkusu?

Kepler'in astronomi çalışmaları da büyük oranda Türkler'in kaderini tespit edecek astroloji çalışması yapmak için geliştirilmiştir. Bunu ben söylemiyorum ki, benim yorumum değil, kitaplar söylüyor. Anlatabiliyor muyum? Bu çok önemli bir örnektir.

O açıdan, toparlarsak meseleyi, klasik gelenek ile modern geleneği, sanayi devrimi ile sanayi devriminden sonraki hayatı birbirinden ayırmak gerek; kategoriler aynı değil; çünkü ulaşım ve iletişim araçları değişiyor; hız kavramı başkalaşıyor, zaman kavramı farklılaşıyor. Şuna benzer bu, güzel bir fıkra: Bir İngiliz beyefendisi, Pekin'de oturuyormuş, ya da Çin'in bir şehrinde. Bir Çinli bisikletini almış, yola çıkacak, **"Nereye gidiyorsun?"** demiş **"Şangay'a gidiyorum."** demiş. **"Kaç saat?"**, **"Sekiz saat."**, **"Trene binsene!"** Tren yolu yapılmış, yeni... **"Niye?"** demiş, **"İki saatte gidiyor."** Çinli düşünmüş taşınmış, **"Yahu, güzel de, ben altı saat orada ne yapacağım?"** Şimdi sekiz saat, adam hayatını ona göre kurmuş; buradan oraya iki saatte gitme, altı saat boş. Al, dön; onu düşünemiyor. Çünkü kendini öyle kodlamış. Dolayısıyla hız kavramı değişiyor. Kısaca Sanayi Devrimi ile sonrasına ilişkin kavramları birbirine karıştırmamak gerek. Tarım toplumunun şartları farklı. Felsefe, bilim, düşünce, entelektüel faaliyet, sonuç itibarıyla üç aşağı beş yukarı belirli bir zaman ve zemindeki kültürün fotoğrafıdır.

Zaman, zemin değişince, fotoğraf da değişecektir. O açıdan bunları mutlaklaştırmamak gerek. Ama belirli bir dönemde çekilmiş fotoğrafı, geriye de yansıtmamak gerek. "**Osmanlılar'da şu yok.**" Doğru, Osmanlılar'da bilgisayar da yok. Ne yapacağız şimdi? Üzülelim mi yani? Her dönemin kendine ait şartları var.

Siz, bir yerde "Her kültür kendi gökyüzüne bakar." diyorsunuz. İsterseniz bu bağlamda da biraz konuşalım...

Şöyle, başlamak gerek.: "**Her nazar, kendi manzarasını yaratır**" klasik geleneklerde. İnsanların nazarından bağımsız bir manzara yoktur. Dayatamazsınız bunu. Yani "**Ben bir manzara tespit ettim. Bu çok güzel bir manzara. Gel, sen de bunu benimse.**" diyemezsiniz. Benim nazarım, başka bir manzara yaratacaktır. Bunu, ben söylemiyorum; bu cümle bizim bilim tarihinde kullandığımız bir cümledir. Bunun en güzel örneği şudur: Mezopotamyalılar 2000 yıl boyunca rasat yaptılar. Yunanlılar'da rasathâne işi oldukça zayıftır. İslâm dünyasında, çokça rasathâne var, işte Şemmâsiye, Merâğa, Semerkant, İstanbul'da ve Hindistân'da. Bu kadar rasat yaptılar; bir tane Güneş patlaması rasat etmediler. Bir tane yıldız oluşumu, güneş lekesi rasat etmediler. Niye? Kavramı yoktu, göremediler onu. Ama Çinliler hemen milâttan önce, Güneş patlaması rasatı yaptılar. Niye?; çünkü onların Gökyüzü kavramı farklı olduğundan dolayı bakıp görüyorlar. Bu nokta çok önemli bir şey. Yani, Kızılderililer, İspanyolları gördüğü zaman atın üstünde, at ile insanı birbirinden ayıramıyorlar ya... Çünkü at yok Amerika'da o dönemde; göremiyorlar, çünkü kavramı yok. O üzerindeki insan ile atı aynı canlı zannediyorlar. Onun için her zaman söylüyorum, kavram hassasiyetini. Kavramlarımız, kullandığımız kavramlar, bizim aklımızın cetvelleri gibidir, teleskopu, mikroskobu gibidir, gönyesi gibidir. Sahih bir kavram sistemimiz yoksa, sahih bir manzara elde edemeyiz, fotoğraf makinesi gibi... Fotoğraf makinesi bozursa, fotoğrafınız da bozuk olur. Aklımızdaki kavramsal şemalar kötüyse, silikse, bozursa, bulanıksa, sahip olacağımız veri de öyle olur? Osmanlı tarihi, Türk tarihi, İslâm tarihi..., her ne ise, adamda o kadar bozuk bir

şema var ki, baktığı zaman göremiyor zaten, zannediyor ki orası öyle...
Hâlbuki orası öyle değil, senin şeman öyle...

Bozukluk kendinde...

Elbette! Senin bakışında problem var. Yoksa manzara hep orada öyle durur. Yani Galileo'nun incelediği gökyüzü ile İbn Sînâ'nın incelediği gökyüzü aynı gökyüzü. Gökyüzü değişmiyor ki, ama bakışlar, âletler farklı olduğundan dolayı, farklı dünyalar inşâ edilebiliyor. Bugün de bu böyledir. Her zaman tekrar ettiğim bir cümle var yazılarımda, Niels Bohr'a ait, meşhur, kuantum fizikçisi³: "**Bugünün bilimi, yarının efsanesidir.**" diyor. Hiçbir bilim mutlak değildir, bilme faaliyeti beşerîdir çünkü. Âletler değişecek, kavramlar değişecek, programlar değişecek, hiçbir şey değişmezse yorum değişecek, çok değişik şemalar elde edeceksiniz. Bu noktaya dikkat etmek gerek.

Evet! Hocam, bu bölümde isterseniz biraz da çalışmalarınızdan ve yayımlarınızdan bahsedelim.

20

Edelim! Fazla bir şey olmasa da?

Niceliğin egemenliği önemli değil, nitelik bizim için önemli hocam. Yani?

Ben nicelikle sorunu olan biri değilim. Onu söyleyeyim...

Modern çağın böyle bir sorunu var ama. Nicelik daha çok?

Burada şuna dikkat etmemiz gerek; özellikle Müslüman entelektüeller bunu gözden geçiriyorlar? Mesela şöyle bir yazı yazdım: "**Modern Bilim: Sahih Bir İtikâd Arayışı**".

³ Niels Henrik David Bohr, Nobel ödüllü Danimarkalı fizikçi. Kuantum kuramının atom yapısının belirlenmesinde ilk kez kendi adıyla anılan atom modelini oluşturdu. Kuantum fiziğinin gelişmesinde 50 yıla yakın bir süre öncü rol oynadı. Kaynak: Vikipedi

Çünkü Batı'lı bilim adamı, o kilisenin bin beş yüz yıllık bozuk resminden kurtulmak için sahih bir resim arayışına giriyor. Onlar için bu arayış çok sahihtir. Dolayısıyla bizim, bütünü eleştirmek değil de eksiklikleri öne çıkarmamız gerek. Nicelik, her zaman vardı. Biraz önce matematiğin dinî emir ve nehiyelerin idrâkinde bile önemli olduğunu söyledik; matematik bilimlerde Müslüman âlimlerin yaptığı çalışmalar olağanüstüdür. Önemli olan, niceliğin olması değil, niteliğin olmamasıdır ya da eksikliğidir; yerine konmayışıdır. Önemli olan açıklamanın olması değil, anlamanın eksikliğidir. İfade edebiliyor muyum? Yani, biz, diyoruz ki **“Bunlar çok nicelikçi, işte çok açıklamaya dayalı iş yapıyorlar”**. Yapsınlar. Bizim onu, burada anlama eksik, burada şu eksik diyerek; tamamlamamız gerekiyor; başka bir yönü eksiltmek değil...

Ve niceliği, nitelikmiş gibi sunmak...

Elbette.

21

Niteliğin yokluğundan kaynaklanan bir şey.

Evet. Niteliğin yokluğuna dayanıyor.

Yine gelip oraya dayanıyor.

Yani biz anlamayı da önemseyelim. Nasılı önemseyelim, niçini de önemseyelim. Elbette bilimi, modern bilimi, iyi tanımladınız mı, amacını iyi belirlediniz mi tehlike arz etmez...

O da mantık ilmine giriyor değil mi?

Çünkü tanımlanmış şeyi kontrol edebiliyorsunuz. Elbette...

Mantık...

Düşünce metodolojisi, mantık, ne ise... Bilim şudur ve şunu yapar diyelim. Burada, sorun, bilimin doğasından, bilimin yapısından kaynaklanmıyor. Bilimin her şeye karışmasından, bulaştırılmasından kaynaklanıyor. Sık sık vurguladığım bir şey: İnsanların dört temel duyusu var. İnanma, bilme, düşünme ve duyumsama...

Biraz açabilir misiniz?

Şimdi, inanma faaliyetini, dinle; bilme faaliyetini, bilimle; düşünmeyi, felsefeyle; duyumsamayı da, sanatla ifade edelim. Bunların tümü, insanî duyular. Bu duyular, bize dışarıdan empoze edilmiyor ki... Yâni Evren'i biz yaratmadık, ama Evren'in bilgisi bize bağlı. Cenâb-ı Hakk'ı biz yaratmadık, ama Cenâb-ı Hakk'ın idrâki bize bağlı değil mi? Bakın çok ilginç, dinî terimle **"inzâl"** deniliyor; Cenâb-ı Hakk inzâl ediyor; Kur'ân-ı Kerîm **"nâzil oluyor"** diyoruz, yâni bize iniyor; bize yani idrâkimize. Biz o inenle muhâtabız ve onu idrâk ediyoruz. Sonuç itibariyle, bilim de insanî bir faaliyettir, felsefe de, sanat da, inanma da... Şimdi bir bilim adamı çıkıp dese ki, **"Sanat da nedir ki; uyduruk bir şey, hayal gücüyle yaratıp duruyorsunuz"**. Bu tavır insanı sakatlar...

Bir yanını eksik bırakır.

Tabii... Burada bilimin suçu yok. Sorunu, sanatın eksikliği yaratır. Elbette bilim gerekli... Ama tam tersine, **"Efendim, her şey estetik, uçalım, hayal gücü kuralım, bilime gerek yok."** denildiğinde de sorun var. Önemli olan bu dört duyusu uyumlu bir şekilde, bir harman halinde bir arada tutmak? Bir orkestra şefinin sopası, farklı enstrümanları nasıl bir ahenk altında topluyorsa.., iyi bir sopa sallamak gerek... Sırf bilimi tercih edersek insanı sakatlarız; sırf dini tercih edersek de... Ki, İslâm, bu konuda açık... Franz Rosenthal, Yahudî asıllı bir oryantalist, diyor ki: **İslâm kelimesini tarihten**

silsek; öyle bir mekanizma geliştiresek, bilgisayarlardaki gibi önce seçsek, taratıp buldursak, sonra da silsek... İslâm ortadan kalkar mı? Ne diyor biliyor musunuz? "İlim: Bilgi" kelimesi bâki kaldığı müddetçe, İslâm tarihte ortadan kalkmaz diyor. Çünkü ilmi bu kadar merkeze alan, başka bir inanç sistemi yoktur. Hazreti Peygamber, insanlığın metafizik idrâkini değiştiren iki kişiden biridir. Bu çok önemli bir şey. Bize sadece inanmayı öğütlemiyor ki Hazreti Peygamber, tefekkürü de öğütüyor... Kur'ân-ı Kerîm sadece inanın mı diyor? Hayır! Taabbüd edin; tezekkür edin ve dahi tefekkür edin diyor... Dolayısıyla bunlar hep birliktedir, insanı bir bütün olarak düşündüğümüzde...

Bakınız!

Akıl kavramını merkeze alan, içeriği farklı olmakla, kozmik bağlantıları bulunmakla birlikte elbette, Eski Yunanlılar'dır; Tanrı kavramını, Tek Tanrı kavramını, İbranîler, daha doğrusu Yahudîler; vicdânî anlamda insan kavramını Hristiyanlık, Hz. İsâ figürüyle... Ancak mükellef, sorumlu olan, Tanrı tarafından muhatap alınan, ferd, ferdiyeti olan insan kavramını İslâm tarihe getirmiştir. İbn Arabî Fusûs'unda, anımsayın, son bölümde, Hazreti Peygamberi anlatırken ne diyor: ***Tüm diğer peygamberlerin özelliklerini ihtivâ etmekle birlikte, yeni bir özelliği daha vardır.*** Nedir o? **Ferdiyet ve doğal olarak bunlara bağlı hürriyet.**

Hz. Peygamber, bir ferttir, çünkü ancak ferdiyet, fert olmak sizi özgür kılar; özgür olduğunuz için mükellef kınırsınız yani sorumlu olursunuz... Tüm bu süreç, Cenâb-ı Hakk'ın sizi muhâtap almasıyla boşandırılır... Bu İslâm'ın, kanaatimce, tüm insanlık tarihine kattığı en önemli kavramlardan biridir. Ferdiyet, hürriyet, mükellefiyet... Buna bir de cemâl, estetik eklemlenir... Hazreti Peygamber, Cenâb-ı Hakk'ın Cemâl sıfatının tecelligâhı kabul edilir... İşte, tüm bunları birlikte düşündüğümüz zaman, insanı, insan olarak kabul ettiğimizde, tüm bu duyularını görürüz; ama yalnızca pozitivist anlamda bir bilim anlayışı insanı sakatlar.

Yalnızca, *"ne felsefeye, ne dine, ne bilime, ne sanata gerek var"*, denilişi de sakatlar. Sırf inanalım denilirse, o zaman da, Hindû, Budist mistisizmine döneriz... Bunların tümünü, bir arada tutmamız ve aralarındaki gerginlikten, çatışmadan da korkmamamız gerek...

Burada, şu hadîs-i kudî'den şöyle bir şey çıkarabilir miyiz hocam? "Kuntu kenzi mahfiyyen..." hadisinden... Oradaki "bilinmeyi" murâd etmek; işte, insanın bilgiye olan tavrında bir etken olabilir mi acaba?

"Kuntu kenzen mahfiyyen, ehbaktu en yuleme"... İki kavram var: **Ehbaktu**, yani **hub/sevgi** ve **yuleme**, yani **ilim/bilgi**. Dolayısıyla **ehbaktu**, murat etmek, istemek; **hub**'dan geliyor biliyorsunuz, **ehbab-tu**. Dolayısıyla orada bile, o hadîs-i şerîfte bile, kudî hadiste bile **"sevgi"** ile **"bilgi"** yan yanadır. Bilinmek istemek, bilinmeyi sevmek'te, istemek ile bilmek; irâde ile tefekkür yan yanadır, birliktedir ve *İslâm tarihi de, her zaman söylediğimiz gibi, üç selîm'in tecessüm etmiş hâlidir. Kalb-i selîm, akl-ı selîm ve zevk-i selîm*. Bu üç selîm, İslâm Medeniyeti'nde tecessüm etmiştir. Kaybettiğimiz de bu ahenktir. Yoksa çok akıllıyız, şu anda çok akıllı adamlarımız var, kalpleri, gönülleri yok. Çok kalbi olan adamımız var, akılları yok. Hepsi var, zevkleri yok. Estetik, büyük sorun!

Düşünün, Hazreti Peygamber oğlu İbrahim'i defnetmiş, bir babanın başına gelebilecek en ağır hâdise değil mi, oğlunu kaybediyor, mezarlıktan dönüştü, şöyle geriye bakıp bir çukur görüyor, geri dönüyor, çukuru düzeltiyor. Diyorlar ki, *"Yâ Resûlallah, ne yapıyorsun, yani, mezar bu!"*. *"Gelip geçenin göz hakkını ihmâl etmeyeceksin, göz hakkını unutmayacaksın"* diyor. Çünkü estetik düşünce var; ölüm aşamasında bile estetik; mezara bile estetik bakan bir peygamber bu... Dolayısıyla, biz hayatı sadece tefekkürle, sadece taabbüdle geçiremeyiz.

Üç kavram kullanıyoruz: **Taabbüd, tefekkür** ve **tezekkür**. Taabbüd, kullukla; tefekkür idrâkle; tezekkür ise irfânla ilgili. Bizim medeniyetimizde, hakîkaten, özellikle Konya'da **Celâleddîn Rûmî, Sirâceddîn Urmevî, Kutbüddîn Şirâzî** ve **Sadreddîn Konevî**'nin birlikte inşâ ettikleri bu üç selîmi, bu üç kavramı bir-arada tutmak gerekiyor... Onun için Tevhîd de bu şekilde yorumlanabilir.

Benim de katıldığım yoruma göre Tevhîd, üç katmanlıdır: **Tevhîd-i rubûbiyet**, Rab, Cenâb-ı Hakk'ın Rab'lık sıfatı; **Tevhîd-i ulûhiyet**, Cenâb-ı Hakk'ın ilâhlık sıfatı ve **Tevhîd-i vucûdiyet**, Zât bakımından sadece var olanı, varlık sahibi olanı, Cenâb-ı Hakk olarak kabul etmek... Biz, bu ahengi kaybettik. En azından, bana öyle geliyor. Yoksa sadece fikha ağırlık ver, o zaman çok formel bir yapı ortaya çıkıyor.

Bir Vahhabîlik, gizli bir Seleflilik var Türkiye'de bakın. Zihinlerde gizli bir Seleflilik var. İrfânı olmayan bir akıl tehlikelidir. Sırf irfânı olan, tefekkürü olmayan akıl da sakattır, o da uçar gider. Onun için İbn Arabî hazretleri diyor ki: **"bineğin hayal, süvârin akıl olsun."** Yani bizim aslında, hani, Babanzâde Ahmed Nâim'in dediği gibi keşf-i kadîm yapmamız gerek. Şunu söylemiyorum, bakın, biz gidelim geçmişte oturup, yaşayalım? Öyle demiyorum. Dediğim şu: Süreklilik. Geçmiş, şimdi ve gelecek; üçünün de hesabını vermemiz gerek. Geçmiş olmayan bir gelecek olmaz, geleceği olmayan bir geçmiş de olmaz...

Şimdisi olmadan, ne geçmiş, ne de gelecek olur. Sürekliliğimizi muhâfaza etmemiz gerek; dünün ve bugünün tecrübelerinden istifâde etmemiz gerekiyor diye düşünüyorum. Bu kitapta da, daha çok bunu?

**Evet! Işk imiş her ne var Âlem'de / İlim bir kâl ü kâl imiş ancak.
Fuzulî'nin bir beytinden hareket ederek bir medeniyet okuması mıdır,
nedir hocam?**

Kesinlikle öyle. Zâten orada da söylüyorum. Yani, şimdi oturup, çalıştığım alandan hareket ederek bir matematik metnini analiz edebilirdim, ya da bir mantık metnini, ama uzmanlarıyla muhâtab olabilirdim. Böyle tanınmış bir beyit, meşhûr bir beyit, edebî bir yapıdan hareket ederek, klasik geleneğe ait bir okumanın nasıl yapılabileceğini uygulamalı olarak, sadece kuru bir metodolojiyle, “şöyle yapmalıyız”, “böyle yapmalıyız” tarzında değil de, bunu bizâtihî uygulamalı olarak göstermeye çalıştım. Karınca kaderince zannediyorum maksad hâsıl oldu; çünkü gelen tepkiler, okuyucuların yorumları, güzel; hatta eleştirenler de var; şüphesiz olmalıdır da, bilgi de budur... Çalışmanın yerini bulduğunu düşünüyorum, evet... Ki, aslında bu bir kitap değil, bir konuşmanın çözümü...

Evet! Bir sohbetin çözümü hâlinde...

26

Dediğiniz çok doğru, bu metin bir tür metodoloji ve bunun uygulaması anlamına geliyor...

Burada dört kavram var, yanılmıyorsam hocam.

Doğru! Beyitteki dört kavramın tahlilini?

Işk?

Işk, âlem, kâl ü kâl ve ilm. Özellikle, **kâl ü kâl** kelimesi burada çok önemli...

Kısaca bunlara değinebilir miyiz hocam?

Tabii hepsini uzun uzun anlatmak gerek; ama, kîl ü kâli anlatayım... Orada, örnek de verdim hatta, hemşehrim Temel, zürâfayı işkenceden geçirip tavşan olduğuna ikna ediyor ya; biz biraz beyte onu yapıyoruz. İngilizce tercümesinde de mesela, **kîl ü kâl**, "**gossip**" diye tercüme ediliyor, "**dedikodu**". Hâlbuki orada kastedilen kîl ü kâl, bildiğimiz İbn-i Sînâ felsefesi, tamamen kıyâs teorisine dayanan felsefe yani... Şiirde, siz de bilirsiniz edebiyatçı olarak, mecâz olarak kullanım vardır. Dolayısıyla orada o kelime, iki farklı dünya idrâkinin, dünya görüşünün nasıl birbirleriyle çatıştığını, birbirleriyle tartıştığını, müzâkere ettiğini gösteriyor. Evet o bir beyit, elbette edebî bir beyit; ama katmanlı olarak düşündüğünüzde, aynı zamanda dönemin ruhunu çok iyi temsil eden bir beyit...

Ki, Fuzulî de kendi önsözünde, Dîvan'ında bunu belirtiyor.

Fuzulî'nin yazdığı bir felsefe kitabı var.

27

Sadece şâir olarak biliniyor ama, ilimsiz şiir olmayacağını kendisi de söylüyor.

Ama bizde böyle... Ali Kuşçu denildiğinde, anımsıyorum, 1994'te bu işlere ilk başladığımda, Ali Kuşçu denildiğinde matematikçi ve astronom olarak biliniyordu. Ali Kuşçu, bir dil filozofu, bir kelâmcı, bir mekanikçi, yalnızca matematik ve astronomi yapmıyor. Biz kendi perspektifimizi geçmişe taşıyoruz; hangi alanda uzmansak o adamın o tarafını çekip çekip getirmeye çalışıyoruz. Bütünü göremiyoruz, bu sefer, parçalı, kırk yamalı bir bohça ortaya çıkıyor.

İlim bir bütün ashında değil mi hocam? Eksik kalıyor yani...

Düşünce metodolojisi bilinmeden yapılacak bilim bu kadar oluyor... Şöyle: bin metre derinlik var, iki metre genişlik var; ya da yüz metre genişlik var; bir metre derinlik var. Bu ikisi de sakat iş. Ara bir yol bulmak gerek. Bütünü, tümü görebilmek için...

Türkiye'de/Türkçe'de Felsefe Üzerine Konuşmalar...

Bu Bilim ve Sanat Vakfı'nda yapılmış bir...

Editoryal bir kitap mı?

Editoryal bir kitap. Oradaki konuşmalar, benim oradaki konuşmam, özellikle, "*Osmanlı entelektüel tarihini nasıl yorumlayacağız?*", bununla ilgili bir metodoloji ve uygulama. Burada, edebî bir beyitte yaptığımı orada düşünce tarihine uygulamaya çalıştım; yani biz Osmanlı entelektüel tarihini, felsefe tarihini, bilim tarihini nasıl anlamalıyız? Hangi problemleri öne çıkarmalıyız? Nereye oturuyor genel olarak İslâm tarihi içinde? Oradaki en önemli tezlerden biri, siyâsî teşekkülleri, entelektüel teşekküller halinde düşünmememiz gerektiği. İslâm medeniyetinde çok farklı siyâsî devletler, coğrafyalar olmasına karşın, -elbette içerik olarak değil ama-, tek bir entelektüel faaliyet vardır ve bunun taşıyıcısı da âlimlerdir. Dolayısıyla, âlimlerin siyâsî mensûbiyetleri, ilim söz konusu olduğunda, çok da önemli değildir. Endülüs'teki bir âlimle, Hindistan'daki bir âlimin dünyası aynı dünyadır, ortak bir kültür havzasında hareket eder ve yaşarlar...

Molla Fenârî ve Hocazâde...

Bunlar makaleler. Bursa Belediyesi ile Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyât Fakültesinin ortaklaşa yaptığı sempozyumların bildiri kitaplarında yayımlanan makaleler. Her yıl bir tane yapıyorlar. İlki Molla Fenârî sempozyumuydu. Burada fetihten önce Osmanlı dünyasındaki matematik bilimlerin yapısı üzerine bir çalışma yaptık; özellikle Muhammed Şah Fenârî, Molla Fenârî'nin oğlunun eserlerini dikkate alarak. Diğeri de Hocazâde. Bu da çok ilginçtir. Müsaade ederseniz bunun üzerine biraz ayrıntılı durayım, çünkü bir kitap hâlini alacak... Fâtih Sultan Mehmed, bir gün Seyyid Şerif Cürcânî'nin, doğa felsefesi üzerine yazdığı bir eseri okurken, orada bir cümleyle karşılaşılıyor. Bu cümlenin, tabii teknik tarafına girmeyeceğim ama, anlamını açık-seçik anlayamadığı için ulemâya soruyor: **"Şunu bir ele alın... Meselenin aslı nedir?"**

On beş Osmanlı âlimi, metin yazıyor bunun üzerine. Konu, hem doğa felsefesiyle, hem matematikle ilgili. Bu on beş âlimin yazdığı metinleri, daha sonra, Ali Kuşçu, Semerkant'tan öğrencileri ile gelince, onun öğrencisi Ebû İshak Neyrîzî ele alıyor, eleştiriyor, sonra kendi de bir cevap yazıyor, bir kitap da o... Dolayısıyla, o çalışma, Saray'da yapılan fizik ve matematik üzerindeki tartışmalarla ilgili bir metindir. Çok önemli kavramlar ve sorunlar var orada: Biraz teknik olacak ama..., matematik nesnelere ontolojisi, matematik bilginin epistemolojisi, matematiğin doğaya uygulanması; bunlarla ilgili çok ciddi tartışmalar bunlar. İşte burada, Hocazâde'nin bu çalışmasını yayımladık; inş. ileride diğeri eserlerin de tenkitli metinlerini hazırlayarak ve tahlil ederek, Saray'da XV. yüzyılda yapılan doğa felsefesi, matematik felsefesi tartışmaları şeklinde bir kitap ortaya çıkaracağız.

Hocam Allah kolaylık versin diyelim.

Âmin...

Çok güzel bir sohbet oldu. Ben teşekkür ederim size.

İnşallah faydalı olmuştur.

Son birkaç cümle alabilir miyiz, isterseniz... Ondan sonra da kapatalım.

Ben her zaman önemli sohbetleri -bunu da önemli bir sohbet olarak kabul ediyorum- şöyle bitiriyorum: Bizim medeniyetimizde üç konuda tatil câiz değildir:

1. Akılda tatil olmaz. Akılda tatil oldu mu, insanlığımı kaybedersin...
2. İbâdetle tatil olmaz. İbâdetle tatil oldu mu kulluğunu kaybedersin...
3. İlimde tatil olmaz. İlimde tatil oldu mu başka kültürlerin tahakkümü altına girersin...

Hâsılı, bugün Türkiye'de ve İslâm dünyasında, hatta insanlık için bir şey yapacaksak, akılda, ilimde ve ibadette, tatili "**tatil, durdurmak, âtil kılmak demektir**" kaldırmamız gerek... Son deyişimiz bu olsun...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Çalışmaları Kütüphanesi *RÖPORTAJLAR SERİSİ

1. Ne Hintli bilgeler gibi sadece 'kendini', ne de İskender gibi yalnızca 'dünya'yı fethetmek. [PDF](#)

2. Aydın Bizden Değildir [PDF](#)

3. Yanlırlara ağıt yakmaktan doğruları inşa edemiyoruz [PDF](#)

4. Teklifiniz ve temsiliniz yok ise siz de yoksunuz! [PDF](#)

5. Şehir ve Kitap Üzerine [PDF](#)

6. Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır [PDF](#)

7. Kitaplarda Bulabildiklerimiz Ancak Bildiklerimizdir [PDF](#)

8. Geçmişimizle Yüzleşmek [PDF](#)

9. Kitap Okumak İnsan Öldürmekten Daha Zordur [PDF](#)

10. Derdimiz Yolda Olmaktır, Çadır Kurmak Değil [PDF](#)

11. Geleceğin Tarihi İstanbul'suz Yazılamayacaktır [PDF](#)

12. Geçmişte Dökülen Sütün Hesâbı Olmaz; Ama Tarihte Olur... [PDF](#)

13. Tarih, Türk Tarihi, Dünya Tarihi ve Biz [PDF](#)

14. Mensubiyet Mesuliyeti Yaratır [PDF](#)

15. İlim ilim bilmektir; bilim neyi bilmektir [PDF](#)

16. Kendimiz, derdimiz; niyetimiz, seferimiz; bilgimiz, ağızımızdır... [PDF](#)

*KONFERANSLAR SERİSİ

- 1."ÂMENTU'NÜN BEDELİNİ ÖDEMEK -Ne Yapmalı? Bedel, Bakış ve Süreklilik" [PDF](#)
2. "Hakikatli ve Siyasetli İnsan Olmanın İmkânı: İşk, Sıdk ve Liyakât Kavramları Açısından Bir Modelleme Denemesi" [PDF](#)
- 3."Modern Dünyada Bilgi ve Zihniyet" [PDF](#)

*OKUMALAR SERİSİ

1. Medeniyet Okumaları (15 Ders) [PDF](#)

*AFORİZMALAR SERİSİ

- 1.Aforizmalar [PDF](#)

YENİ BİR DÜNYA TASAVVURU

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu

İhsan Fazlıoğlu: "YENİ BİR DÜNYA TASAVVURU İÇİN NE YAPMALI?"
PROF. DR. İHSAN FAZLIOĞLU KONFERANSI

Search

TOTAL PAGEVIEWS

28395

"Erdemlerin en büyüğü bilimdir. İnsanlar erdem sahibi olmazsa, şehir ve yöneticiler de erdemli olmaz."

Farabi, Erdemli Şehir

Beğen Paylaş 3 kişi bunu beğendi. Arkadaşlarının ne Kaydol.

Popular

Tags

Blog Archives

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-VI: "Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır" Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile

"Bizge vacip olğan – soñki nefeske qadar millet ve yurt oğrunda ğayrettir." İsmail Bey Gaspirali

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-VI: "Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır"

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-VI: "Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır" Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: Medeniyet Okumaları Notları

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: Medeniyet Okumaları Notları Yeni Akademik Yılıımızda da Medeniyet Okumaları'na Yoğun Katılım (Birinci Ders). ...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Prof. Dr. Fuat Sezgin ile Bilim Tarihi Üzerine Söyleşi"

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Prof. Dr. Fuat Sezgin ile Bilim Tarihi Üzerine Söyleşi" Alanında saygın bir yere sahip olan i...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Çalışmaları Kütüphanesi

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-XVII: "Kitapsever Programı"

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Çalışmaları Kütüphanesi *RÖPORTAJLAR SERİSİ 1.Ne Hintli bilgiler gibi sadece 'kendini', ne de İs...

İHSAN FAZLIOĞLU: "ÂMENTU'NÜN BEDELİNİ ÖDEMEK -Ne Yapmalı? Bedel, Bakış ve Süreklilik"

İHSAN FAZLIOĞLU, İLEM (İLMÎ ETÜDLER DERNEĞİ YAZ OKULU AÇILIŞ DERSİ) Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu hocamızın " ÂMENTU'NÜN BEDELİNİ ÖDEMEK: -...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu MP3 Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu MP3 Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar Konferan/Ders/Programın Adı ...

İhsan Fazlıoğlu Hocamızın Konuşmaları Tek Platformda! Fazlıoğlu Radyo Uygulaması Hizmetinizde!

İhsan Fazlıoğlu Hocamızın Konuşmaları Tek Platformda! Fazlıoğlu Radyo Uygulaması Hizmetinizde! İhsan Fazlıoğlu hocamızın dersleri, k...

34

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "AmenTU" Diyebilecek Bir Ferd Yetiştirmek

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "AmenTU" Diyebilecek Bir Ferd Yetiştirmek Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "AmenTU" Diyebilecek ...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-IX: "Kitap Okumak İnsan Öldürmekten Daha Zordur"

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-IX: "Kitap Okumak İnsan Öldürmekten Daha Zordur" Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu h...

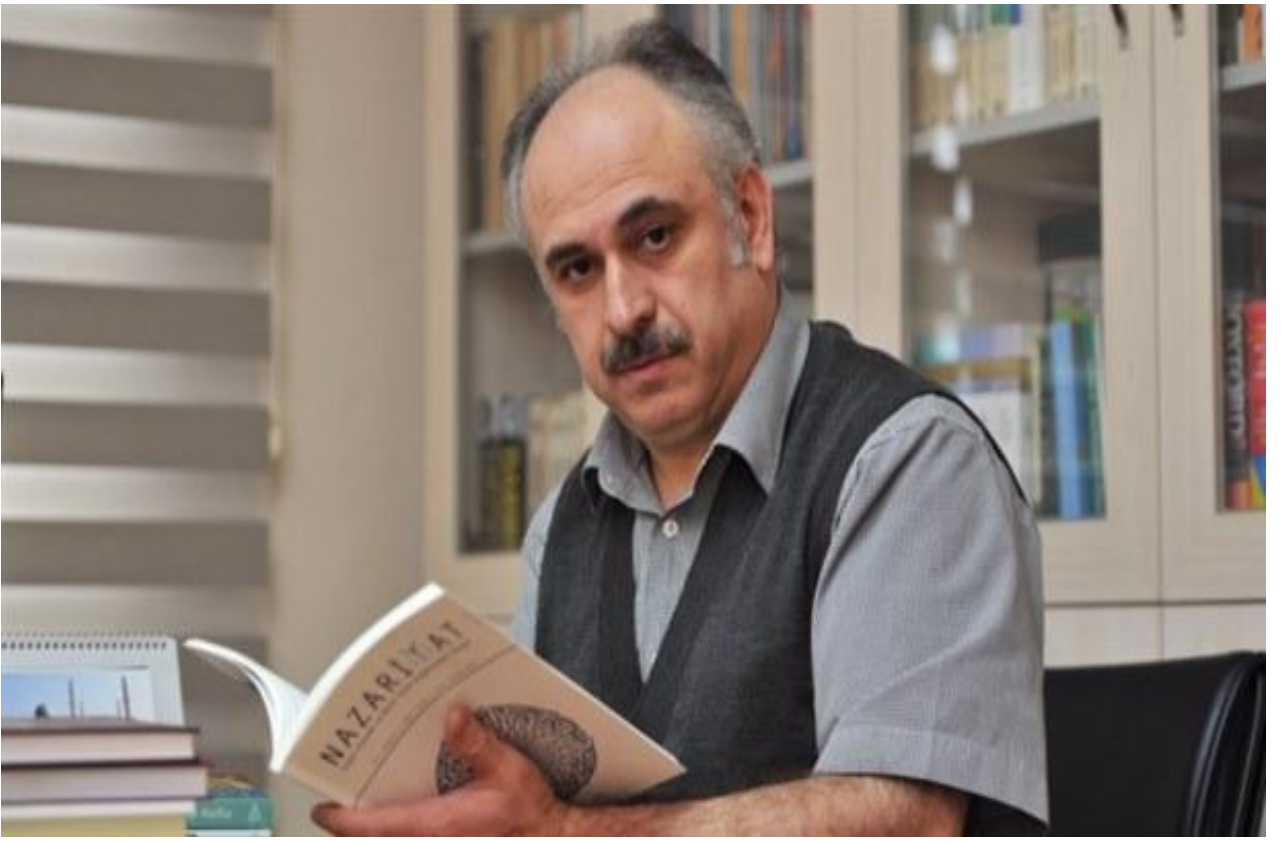

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu tarafından verilen k...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-XVII: "Kitapsever Programı"

“Ben her zaman önemli sohbetleri -bunu da önemli bir sohbet olarak kabul ediyorum- şöyle bitiriyorum: Bizim medeniyetimizde üç konuda tatil câiz değildir:

- 1. Akılda tatil olmaz. Akılda tatil oldu mu, insanlığını kaybedersin...*
- 2. İbâdetde tatil olmaz. İbâdetde tatil oldu mu kulluğunu kaybedersin...*
- 3. İlimde tatil olmaz. İlimde tatil oldu mu başka kùltürlerin tahakkümü altına girersin...*

Hâsılı, bugün Türkiye’de ve İslâm dünyasında, hatta insanlık için bir şey yapacaksak, akılda, ilimde ve ibadette, tatili ‘tatil, durdurmak, âtil kılmak demektir’ kaldırmamız gerek....”

İhsan Fazlıoğlu

